

המצבים של אורית חופשי

פטריק ט. מרפי

רבות נכתב על טכניקות ההדפס שבהן משתמשת אורית חופשי ליצירת הדימויים הבלתי רגילים שלה. מאחר שההיבטים הטכניים, האבולוציה והאיפיונים של הדפסי העץ שלה נחקרו באופן מקיף, אבקש במאמר זה להתייחס באופן ישיר יותר לדימויים שלה, לתכני עבודתה.

בעבודות של חופשי יש דואליות מובלעת ומפורשת כאחד. על פני הבלוק, קטעים שנמשחו בדיו וכאלה שלא נמשחו יוצרים הבחנה מודגשת בין כהה לבהיר. הנופים שהיא יוצרת מוצעים כמקומות מאוכלסים ולא מאוכלסים, שיד אדם נגעה בהם או שלא, מקומות מלאי רגש ומקומות ללא משמעות ליטרלית מובהקת.

בעבודה מחצבות קדומים (2002) ניצב מולנו מדרון סלעי. המדרון נחרט אלכסונית ובמידת פרטים פוחתת, מהפינה הימנית העליונה ועד לשמאלית התחתונה, ואנו נעים בין התבוננות בדימוי לבין הבנת אופן ייצורו. מחד גיסא, משיחות הדיו הלא אחידות בגוון ספיה על הלוחות האנכיים אשר שימשו לחריטה נמוגות ומתפוגגות לעיתים בעצם החומריות של עצמן ומותרות את הדימוי מאחור; מאידך גיסא, פני השטח שבים ועולים, חושפים חקירה קשובה של נוף סלעי. אנו מחפשים אחר מאפיינים, משהו שיחליף את הדימוי מהלא-ייחודי, מהגנרי לכאורה. האם אלה הם פני צוק? האם זהו ים? אבל הגדרה מעין זו חומקת מאיתנו. כמו הרישומים של האמנית האמריקאית ויה סלמינס [Celmins] המתארים גלים באמצע האוקיינוס, כך נופי הסלע של חופשי אינם מנדבים דבר פרט לתפיסתנו אותם ונמנעים מלספק את הצורך של הצופה במשמעות. הדיו בגוון ספיה, עם האסוציאציות הנוסטלגיות שהיא מגלמת, מתגרה בנו, מדרבנת אותנו לחשוף את הרפלקס שלנו לשלוט בדימוי, בנוף, באמצעות סיפורים של היסטוריה אנושית, אישית או מיתית. אבל החקירה הגיאולוגית הזו מעלה תחושה של זמן גיאולוגי, כרונולוגיה שבה ההיסטוריה האנושית מצטמצמת לשבריר זמן.

המודעות של האמנית לחוויה של הצופה גבוהה. בעבודה מחפשים עדויות (2005) היא משתפת את הצופה שלה בקנה מידה אופראי. העבודה היא גם מונומנטלית וגם מונומנט, אם כי לא ברור לגמרי מונומנט למה. אם מונומנטים הם פעולות ציבוריות של זיכרון, הרי שהעבודה מחפשים עדויות של חופשי משמשת לנו כתזכורת, עד כמה בלתי משמעותית היא נוכחותנו בעולם הזה. שכן רוב 18 הלוחות בעבודה (כל לוח מורכב מארבעה פסי עץ) מוקדשים לנוף חרב בעיקרו, וכשהמין האנושי מאוזכר הרי זה כקבוצה קטנטנה של 13 דמויות המוגבלות לחלק המאה מתוך פני השטח. הדמויות הן בנות-זמננו ועירוניות, הן נראות מנותקות מהנוף, כמו קבוצת תיירים ללא מדריך. יש בנוכחותן תחושה של ציפייה, של בטלת זמן חסרת מטרה. ראיית העולם של חופשי מציבה את זמן היקום כנגד ההיסטוריה האנושית, ובעשותה זאת חותרת תחת היוהרה האנושית.

במהלך (2004) אנו שוב מעומתים עם אי-הלימה בין דמות לסצנה. אדם לבוש חליפה פוסע, מתרחק מאתנו לתוך הנוף. האמנית מקדישה מאמץ רב לביצוע הסצנה, אבל הדמות משורטטת בכמה קווים בלבד. נראה כאילו לאחר שעזב, היעדרותו היא שנתפסת כחשובה. ותפיסה זו של מה שנוותר, מה שהאדמה מעידה עליו בשתיקתה, מודגשת בדמות הנשית המקוננת באלם (2004). דומה שהאישה עם זרועותיה המורמות נופת בנוף עצמו ודורשת ממנו לספק תשובות. חופשי יוצרת כאן חיבור חשוב בין האישה לנוף. שימו לב כיצד באלם מוקדשת אותה תשומת לב שניתנה לחריטת המשטח הסלעי גם לדמות הנשית. בויתור (2005), עבודה המשלבת מונוטיפ והדפס עץ, שוב מופיעה אותה דמות, בהדפס עץ עוצמתי, וממשיכה בקינתה, בעוד ילד דק וגרמי המוצג בתנועת סיבוב מבוצע במדיום המונוטיפי החופשי יותר. כאן אנו משווים בין האישה המקוננת לבין הילד ויכולים רק לשער טרגדיה, בין אם היא התרחשה בעבר ובין אם היא עתידה לקרות.

דמותו של הילד משמשת את חופשי שוב בעבודה נוספת מאותה השנה, עמדה. חופשי מלקטת את דמויותיה מתצלומי עיתונות ויוצרת אנסמבל דמויות שהיא יכולה להשתמש בו שוב ושוב. עבור דפסית, יש היגיון רב באיסוף ושימוש מחדש בדמויות. האמנית האמריקאית ננסי ספירו [Spero] ביססה חלק גדול מעבודתה על דמויות חוזרות, שבהן השתמשה בדרכים שונות בכל עבודה לשם יצירת היבטים ומשמעויות חדשים. בהתנתקות (2004), גבר עם אקדח צד מתרחק מאתנו, בעוד אישה עם צעיף ניצבת מולנו ומתבוננת בנו. שתי הדמויות הללו אינן חולקות מרחב אחד: האישה גדולה יותר ועשויה בהדפס עץ מפורט, ואילו האיש החגור באקדח, המבוצע במונוטיפי, קטן וגנרי יותר. הטרגדיה נוכחת בשתי העבודות הללו, ויתור והתנתקות, ובשתי הדמויות הנשיות טבועה עדות נוגה לבלתי נמנע. בעבודה התפכחות (2005) מופיע גבר רכון בפינה השמאלית התחתונה של הדימוי, כשבחלקיו

הנותרים של הדימוי נראים רק סלעים ועלטה. גם כאן, הדפס העץ מעניק לנוף נוכחות רבה יותר, בעוד הדמות הגברית מתוארת במונטייפ המהיר והאוורירי יותר. שוב, דומה שחופשי מדגישה את הזמניות של אירועים ושל רגשות אנושיים לעומת ממדיו העצומים של הזמן. בעבודה דמדומים (2004), היא מחזירה את דמות הגבר הכורע לעולם האירועים, בערפל של ספוקטו. גבה של הדמות הרוכנת והמפוכחת בחזית מופנה לשני טורים של מה שנראה כאנשי משטרה צבאית ובפינה המרוחקת יותר כורע גבר, משתעל או מקיא. כך או כך, כל הדמויות הללו ממוקמות יחדיו על גבי מרחב אחד, אך כל אחת מהן מבודדת באירוע נפרד משלה ובטראומה אישית.

בעבודה על גדות הזמן ומשקעיו (2006) חופשי חוזרת לקנה המידה האופראי ושוב מסכלת את ציפיותינו לאפי, כפי שעשתה בעבר במחפשים עדויות. בעוד הטופוגרפיה במחפשים עדויות שוללת את נוכחות ההיסטוריה, בעל גדות הזמן ומשקעיו ההיסטוריה נוכחת במרכז העשייה. חופשי מציעה גם נרטיב היסטורי וגם נרטיב אישי. בינאריות נוספת מבוססת באמצעות השימוש בשתי טכניקות שונות, דפוס עץ ורישום על נייר ועל לוחות עץ, בעבודה גדולת ממדים המורכבת מ-24 לוחות. בעבודה זו היא זונחת את נוף ההרים הקדום של מחפשים עדויות וממשיכה בדרכה אל עבר העמק, אל עבר ההיסטוריה. הסצנה היא אירופית, אבל היא דוחה את הרומנטיקה, הפיקטורסקיות או המיתיות. זהו נוף מדולדל, שבו לא צומח הרבה לאורך גדות נחל, למעט עשבים שוטים ועצים דקיקים. בתוך הסצנה הקמלה הזו, שלושה מתוך 24 הלוחות בלבד מחיים את הנרטיב – בצידה השמאלי העליון של העבודה נראים שרידיו של מנזר רומנסקי, ומימין למרכז גבר מלא גוף בגיל העמידה, הלבוש בחליפה.

דמות הגבר השקוע בהרהורים מתוארת על גבי שני לוחות. הוא בעל חזות מלנכולית, ידו הימנית אוחת בדש בגדו וראשו רכון מטה. דומה שהוא נמס אל תוך הנוף, מכנסיו המקומטים נמוגים מתחת לברך. שקיעתו בהרהורים שופכת אור על השימוש שעושה האמנית בשני טונים ובשתי טכניקות בעבודה זו. החום המוקרן מלוחות העץ והדפסי העץ ולעומתו הניגודיות שבציור מרמזים על הבזקי זיכרון, בניסיון לאחות את פרטי העבר המשתנים ללא הרף. הקשר בין הדמות הזו לבין הנוף מעורפל, והעבודה אינה מספקת לצופה רמזים שיסייעו בפענוח המסתורין הזה.

העבודה מחזירה אותנו שוב לעיסוקה האובססיבי של האמנית בעיתות החיים ובתיעוד רשמי החיים. אנחנו חשים שאם הדמות תימוג לחלוטין, לא ייוותר עוד זכר בנוף האנונימי הזה לנוכחותה האנושית. המנזר בפניה השמאלית העליונה של העבודה חרב, גגו קרס ומגדל הפעמון שלו נוטה לנפול. בניין שהיה פעם נשגב, משכנה של האמונה הנוצרית, נכנע לפגעי הזמן. האמונה, שהציעה תובנות ונחמה על קשיי החיים והמוות הבלתי נמנע, התבררה כבת תמותה בעצמה. אפילו שאריותיה נדחקו לשוליים, ערימת אבנים המסודרות בשולי נוף קודר, לוח אחד מתוך 24.

הזמן נוכח בכל עבודתה של חופשי. זמן אישי, זמן אקטואלי, זמן היסטורי – כל מדדי הזמן הללו נבחנים אל מול ממדי זמן היקום עצמו. האמנית מערערת את תחושת החשיבות העצמית שלנו ואת יוהרתנו, דורשת מאיתנו לבחון את ערכינו ואמונותינו ביחס לחיינו הקצרים והסופיים. כשראיתי לראשונה את דיוקנאות הפסטל של אנשים שציירה חופשי, השתאיתי למראה הדמיון למציאות שניכר בהם. איזה קשר יכול להיות בין דיוקנאות מדויקים וצבעוניים אלה לבין החומרה העגומה של הדפסי העץ? אולם כעת אני מבין, כי דימויים אלה מציבים ומייצבים בני אדם בזמן – ולא סתם בני אדם, שכן אלו הם בני משפחה וחבריה של חופשי. ופעולת הנצחת הדימוי הזו היא אקט של אהבה, זעקה מינורית כנגד התקדמותו הבלתי פוסקת של הזמן עצמו.

פטריק ט. מרפי הוא מנהל אקדמיית היברניאן המלכותית, דבלין, אירלנד.